

Il luf-tscherver ei cheu – dapi 20 onns

FOTO UFFECI DA CATSCHA E PESCA DIL GRISCHUN

(fmr/hh) Avon rodund 20 onns ei il luf-tscherver returnaus en Surselva e dapi lu ha el era conquistau novs spazis da viver en outras parts dil Grischun. Igl uffeci da catscha e pesca quenta ch'ei detti oz biebein dus tozzels lufts-tscherver el Grischun, rodund la mesadaad da quels en Surselva. Cheu para igl animal da rapina da sesentir bein.

Il luf-tscherver – returnaus per restar cheu

Dapi biebin 20 onns ei il luf-tscherver puspei ina part integrala dalla fauna – surtut ella part su dalla Surselva

DA HANS HUONDER/FMR

Ils 12 da matg 1999 ein las restonzas d'in ansiel-camutsch vegnidias anfladas ella Val Cristallina e las examinazioni da quellas han allura mussau ch'el era staus l'unfrenda d'in luf-tscherver. Quei ei stau igl emprem clar mussament dil retourn da quei animal da rapina sisum la Surselva. Ussa vivan biebin diesch lufs-tscherver en Surselva: Pli u meins el quiet ed ell'umbriva dil luf che caschuna grondas discussiuns. En Svizra dat ei rodund 250 lufs-tscherver carschi. Dapi rodund 20 onns sederasa il luf-tscherver pli u meins ell'entira Surselva, da sum entochen dem. Tonaton ei la part su dalla Surselva restada ditg il territori preferiu dad el. Igl atun 2013 eis ei allura reüssiu da fotografar cun ina fototrapla per l'emprema ga ina famiglia da lufs-tscherver, numnademain ina femella cun dus pigns el territori da Sumvitg/Clavadi. Igl ei stau l'emprema ga suenter 150 onns ch'ins ha constatau lufs-tscherver giuvens el cantun Grischun. Ils davos onns ha el gudiu l'umbriva dil luf, vul dir ei mitschaus dalas grondas discussiuns publicas ch'ein seconcentradas pli e pli sil luf.

Extirpaus e lu recolonisaus

Igl onn 1872 ei il davos luf-tscherver vegnius sittaus el Grischun, numnademain ella Val Ulina ell'Engiadina e 12 onns pli tard ei quei animal da rapina staus extirpaus definitivamein ell'entira Svizra. Digl onn 1884 datescha numnademain il davos success da catscha sin in luf-tscherver al Pass digl Eishorn el cantun Valleis. Rodund in tschentaner han ils purs e catschadurs giu ruaus da quei malezia animal. 1971 ha allura entschiet ina nova era pil luf-tscherver en Svizra. Lu ein ils emprems exemplars vegni recolonisaai el Melchatal el cantun Sursilvania. Da leu eis el sederasaus en autras regiuns. En differents cantuns – sco per exempl a Turitg e Sogn Gagl – eis el medemainein vegnius mess ora. Dapi biebin 20 onns eis el era puspei da casa en Surselva, igl emprem surtut ella Cadi. Danunder che quels lufs-tscherver ein vegni sa mo vegnir supponiu. «Ella Val Blenio el cantun Tessin dat ei lufs-tscherver. Forsa che quels ein vegni da leu», ha igl anterius guardiaselvaschina Werner Degonda detg igl onn 2004 en ina contribuzion en La Quotidiana. Il medem moment ha el accentuau: «Vegni mess ora ein els buc.» Il Pass Lucmagn ei naturalmein negina barriera pil luf-tscherver, era buc igl unviern.

Documentau en tut detagi

Dapi ch'ins ha ils emprems indezis, respectivamein mussaments dil luf-tscherver sisum la Surselva, ha la survigilonza da catscha menau detagliadamein cu-disch dil retourn da quei animal fascinont. Mintga fastigt constatau, mintga observaziun, mintga scarp d'in animal entochen a fotografias cun fototraplas ni era fotos da catschadurs documenteschian la historia da retourn dil luf-tscherver. Sco il luf ha era el cattau en Surselva territoris cun bia selvaschina ed aschia cun preda. Las empremas supposiziuns ch'ei savessi dar lufs-tscherver sisum la Surselva dateschan digl onn 1998. El territori da Vallatscha Pintga en Val Medel eis ei probablamain reüssiu d'observar in exemplar da quella specia. Igl uost dil medem onn ha la survigilonza da catscha allura constatau en Val Gronda en Russsein in buc cavriel scarpaus probabel d'in luf-tscherver. La confirmaziun ch'ei detti effectivamein lufs-tscherver ella regiun ei lu denton reüssida la primavera 1999. Igl Institut per patologia d'animals dall'Universitat da Berna ha intercuretg in ansiel camutsch anflaus en Val Cristallina ed ei vegnius alla conclusiun ch'el seigi tschien pertschien daventaus l'unfrenda d'in luf-tscherver. Ils onns suandonts ha ei allura dau regularmein obser-

In luf-tscherver fotografaus il fevral 2014 sisum la Surselva.

FOTO UFFICI DA CATSCHA E PESCA DIL GRISCHUN

Dus lufs-tscherver pigns plein marveglias. Els dus ein vegni fotografai la stad 2018, medemamein sisum la Surselva.

FOTO A. DERMON

vaziuns e clars indezis da sia preschienttscha.

Greina ha il guardiaselvaschina da lu, Werner Degonda da Cumpadials, saviu comunicar ch'ei hagi dau quei onn ina famiglia da lufs-tscherver sin 1ntschesa dalla vischnaunca da Sumvitg. La notg dils 15 sils 16 d'october eis ei numnademain reüssiu da documentar cun agid d'ina fototrapla in luf-tscherver carschiu cun dus pigns. Igl ei stau l'emprema ga suenter 150 onns ch'ins ha giu la cumprova da lufs-tscherver pigns el cantun Grischun. Dapi lu dat ei ulteriurs mussaments ch'il luf-tscherver ei semoltiplicaus 100 mussaments. In dils puncts culminants ei allura igl october 2013 staus. Exactamein per la fiesta da giubileum da 75 onns dalla Secziun da catschadurs

supponer ch'ei retracti schizun da pliras famiglias. Da 2017 ei segir ina reproduzion enconuschenza e da 2018 (probablamain) treis. 2019 ha la survigilonza da catscha dalla Cadi registrava duas reproduzioni e buca meins che 187 clars mussaments dalla preschienttscha dil luf-tscherver. Dils 388 mussaments dil luf-tscherver da 1998 entochen 2016 el district da catscha I (Cadi) sebasan 130 sin fotografias cun fototraplas, 94 sin fundament da fastigs e 72 observaziuns. Leutier vegnan 59 d'animals scarpai e 19 observaziuns ni fotografias. Tiels animals scarpai dil lufs-tscherver ed anfai en quels 19 onns se-tract ei da camutschs (36), cavreuls (13), vadials tscharva (3), vacca tscharva (1), muntanialas (2), lieurs alvas (2), uolp (1) e fiergna (1).

Ils dus lufs-tscherver pigns fotografai miez october sin 1ntschesa dalla vischnaunca da Sumvitg. Igl ei stau l'emprema ga suenter 150 onns ch'ins ha giu la cumprova da lufs-tscherver naschi el cantun Grischun.

FOTO UFFICI DA CATSCHA E PESCA DIL GRISCHUN

Convivenza da luf e luf-tscherver?

«En Svizra havein nus aunc buca fatg grondas experientschas cul svilup dil luf-tscherver en preschientscha dil luf. Igl ei aunc buca bia onns che quels dus animals vivan el medem territori», constatescha la Kora. Generalmein detti ei fetg paucs studis pertuccont quella damonda: «Ils paucs studis muossan che quellas duas specias san viver ina sper l'autra ed acceptan ina l'autra. In studi fatg 2009 el territori da Bialowieza en Pologna muossa che quels dus animals ni attriran ni ungeschan in l'auter. Lufs e lufs-tscherver vivan in sper l'auter damai ch'els prefereschon buca la medema preda.» In studi a Wiktenros el sid dalla Suezia igl onn 2012 vegn alla suandonta conclusiun: «Interferenzas e concurrenzia per vivonda ein minimas denter quellas duas specias.» En quei territori populau da lufs-tscherver ei il luf medemainein s'establius. Observaziuns fatgas duront quater unviarns han mussau leu ch'il diember carschen da lufs ha giu negin'influenza significonta sillas gruppas da lufs-tscherver. Neginas differenzas en cumparegliazion cun outras populaziuns ein era vegnidias constatadas leu tiels animals giuvens entochen la vegliadetgna da nov meins. Las femellas han tschercau vinavon ils medems loghens per trer si lur pigns. Il territori da catscha dalla femella lufs-tscherver ei buca s'engrandius ed il nez dil spazi entrais quella ei buca vegnius influenzaus dil luf. «Ils auturs dil studi han giu negins indezis per exempl dil nez da cavreuls ch'eran vegni scarpai da lufs-tscherver (Kleptoparasitismus) entrais il luf», scriva la Kora sin damonda. Tenor la Kora dat ei observaziuns anecdotas da Sidorovich en Bielorussia nua che lufs-tscherver duein haver mazzau cagneuls ni schizun lufs giuvens. Quei pari d'esser l'excepziun ch'hagi denton negin'influenza essenziala silla dinamica della populaziun dils lufs.

schun. Tenor el dat ei biebin diesch en Surselva. Reproduzioni da lufs-tscherver dat ei el Giura, el nordwest dallas Alps, ella part dil vest ed il miez dalla Svizra centrale, il nordost dalla Svizra ed el Grischun en Surselva sco era en singuls cass ella part dil nordwest dil cantun Valleis. Da temps en temps ein lufs-tscherver era da constatar el la Bassa. 2012 e 2013 han ins constatau ina multiplicaziun el sid dil Lag da Neuschätel. En cumparegliazion cun auters territoris – oravontut ils adattai el Giura svizzer e franzos – sederasa il luf-tscherver plitost plaun ellas Alps. «En cumparegliazion cul luf ed igl uors ei il luf-tscherver quella specia d'animal da rapina grond cul pli pign potenzial da colonisaziun. Funs dalla val fetg lads cun lur flums, surfatschas agraras, loghens habitai, vias e viafier sco era las zonas ault-alpinas impedeschan la derasaziun ed interrumpan lur structura sociala. Surtut animals feminins carschi sedeporan fetg conservativ enten bandunar lur territoris origins ed han grondas retenientschas da surmountar las barriera da lur habitatid», constatescha la Kora sin damonda dalla FMR.

Prighel d'ingeneraziun?

Concernent la genetica fa la Kora in interessanta constataziun. La populaziun dil luf-tscherver el Giura ed ellas Alps ei sedestanziada da quella dalla populaziun oriunda dallas Carpatas. Ella ha piars ina part dalla varietad genetica da lezza, quei ch'augmenta la resca d'ingeneraziun, surtut ellas Alps. Ils lufs-tscherver ch'ein vegni repopolai en Svizra ils onns 1970 derivan dallas Carpatas slovacas.